

KIS EP-REJTÉLYEK

Oldalak margójegyzetekkel és anélkül

Ollóval olvasni, ragasztóval írni. Van ilyen írói módszer? Esterházy írásgyakorlata szerint igen, hisz alkatának kapóra jött az általa szellemesen „modern postának” nevezett poszt-modern szerkesztési technika. Sok, sok *Short Cuts*, mint a Raymond Carver short storyjaiból összetoldott Robert Altman-filmben. Vágás, toldás, megszakítás, anekdota rövidségű szövegdarabok burjánzása. Sokféle forrás, számára különlegesen fontos magyar és világirodalmi olvasmány, amelyekből könyvről könyvre saját szemelvény-gyűjteményeket szerkesztett. A *Függő – Bevezetés a szépirodalomba* (1981) első, vékony kis kiadásának margóján csak saját halvány, alig látható csillagaimat találok. Az ismerős neveket, regényfigurákat, szövegrészleteket, stíluspárhuzamokat jelöltem velük – ösztönösen. Mintha itt-ott rémlett volna ez, az. „[...] a szónak nincs jelentése, csak szóhasználat van, ezért ez a, megengedi, vonzó és viszolyogtató kavalkád, a használat, a használat, ami van”, olvasom a 31. oldalon. Nyilván akkor is, ha más már használatba vette másutt. Mint a fenti mondat állítását szerzője, Wittgenstein. Figurák, fogalmak, nyelvi fordulatok, kis tömbök kerülnek folyamatosan új szövegösszefüggésbe.

Az 1986-os év irodalomtörténeti jelentőségű volt és marad, ekkor jelent meg a két vaskos regény, Nádas Péter *Emlékiratok könyve* és Esterházy *Bevezetés a szépirodalomba* című műve. Nem tagadom, fel is róttam a szerzőknek, ne írjanak ilyen vaskos könyveket, gondoljanak olvasóikra, akiknek most e töméntelen súlyt kell a Keleti pályaudvaron át Jugoszláviába cipelni. A kritikusok siserehada közben betűzgette, azonosította Esterházy szabadon átvett forrásait, s mintha akkoriban a ki mit tud-játékok modellje uralta volna el a terepet. Aztán 1988-ban jön egy rövid EP-levélke Újvidékre, pár sor egy papírlapon, melynek másik oldalán a francia *Függő* 54. korrektúraoldalának fénymásolata. Az *Indirect – Introduction aux belles-lettres* 1988-as kiadásának margóján ott állnak a valamikori kis ceruza-csillagaim pontos adatai: Csáth, Kosztolányi, László Végel: *Mémoires d'un maquereau* stb. A többiekkel együtt így az *Egy makró emlékiratai* (1967) Csicsije is diszkrét módon részese lett a *Bevezetés...* francia belépőjének... A *Harmonia Caelestis* 2001-es német kiadásához már külön csatolták a Marginalient, a jegyzeteket, adatokat, forrásokat tartalmazó füzetet. Később a német olvasók még ennél is pontosabb adatbázist igényeltek, s azt is felvetették, hogy a filológiai apparátus miért nem a kötet részeként jelent meg.

Wernitzer Julianna tudományos elmélyültséggel megírt könyve minden addigi és talán későbbi kommentárnál pontosabban jellemezte Esterházy írói eljárásait: „A folytonosan új alakba rendeződő szöveg és a jelentés kapcsolatát, a dolgok kimondhatóságának kérdését, a megértés feltételeit kutatja, kijelöli beszéd és hallgatás határait. Az önismétlő szövegrészek és a vendégszövegek állandó variálása az intertextuális párbeszéd folytonosságát hangsúlyozza. Számptalan nyílt vagy rejtett idézet, részlet, mondat, de akár egyetlen szó is utalhat ebben a nyelvi rendszerben a nyelv és a valóság viszonyrendszerre és az arról szóló (pár)beszéd végtelen lehetőségeire. Esterházy folytonosan ki-, be-, elemel, más és más kontextusba helyezi szövegeit, jelentésüket minduntalan kiegészíti, átalakítja. Egy művön belül – de a művek között is – az idézetek (előre- és vissza)utalási hálózata jelöli ki a nyelvteretés közegét, grammatikai és stílári terét.

A grammatikai tér koordinátái között lázas keresés folyik, melynek középpontjában a folytonosan alakját változtató elbeszélői én helyezkedik el. Az elbeszélő én és a grammatikai tér viszonya hangsúlyozottan tautologikus, hiszen egyik: »Elmondja ő, hogy neki kell egy ún. grammatikai-tér [kedves, szép szava ez], és akkor már csak élnie kell. 'Az életemet.' E sorok írója *szomorúan* lehajtja a fejét, s finom átkötéssel azt mondja: A grammatikai-tér én vagyok.'« (Tr 167); később: »Én vagyok az én világom.« (B/KMP 409)¹

Ez a hetven évvel ezelőtt született Én mégsem grammatikai térként maradt eleven közöttünk. Megismételhetetlen, tágas világegyetemként veszi körül valamikori nemzedéktársait, meg az utánunk jövőket, akik a régiéknél is meglepettebben próbálnak tájékozódni ebben a tágasságban.

A *Harmonia caelestis* bemutatóján a pécsi Áfium étteremben, 2000. április 19-én. Fotó: Tóth László

¹ Wernitzer Julianna: *Idézetvilág, avagy Esterházy Péter, a Don Quijote szerzője*. Jelenkor – Szépirodalmi, Pécs – Bp., 1994. (Tr = *Termelési regény*, B/KMP = *Bevezetés a szépirodalomba / Kis magyar pornográfia*) Cítátum forrása: https://reader.dia.hu/document/Wernitzer_Julianna-Idézetvilag-16283